

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در (فقه و مبانی حقوق اسلامی)

عنوان

بررسی مجازات اعدام مرتد در اسلام با نگاهی بر آزادی عقیده و بیان در منشور حقوق بشر

استاد راهنما:

دکتر امیر حمزه سالارزایی

تحقیق و نگارش:

قادر بخش بلوچی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

خرداد ماه ۱۳۹۸

الف

ب

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان بررسی مجازات اعدام مرتد در اسلام با نگاهی بر آزادی عقیده و بیان در منشور حقوق بشر قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی توسط دانشجو قادربخش بلوچی با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر امیر حمزه سالارزایی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

قادربخش بلوچی

این پایان نامه ..... واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیئت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت. (نازنین ۱۲)

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

امیر حمزه سالارزایی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب قادربخش بلوچی تعهد می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

قادربخش بلوچی

امضاء

بِسْمِ تَعَالَى

این پایان نامه با عنوان بررسی مجازات اعدام مرتد در اسلام با نگاهی بر آزادی عقیده و بیان در منشور حقوق بشر قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی-فقه و مبانی حقوق اسلامی توسط دانشجو قادربخش بلوچی با راهنمایی استاد پایان نامه دکتر امیر حمزه سالرزائی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

قادر بخش بلوچی

این پایان نامه ..... واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ..... توسط هیأت داوران بررسی و درجه ..... به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر امیر حمزه سالرزائی	
استاد راهنما:	-	
استاد مشاور:	-	
داور ۱:	دکتر مصطفی اربابی مجاز	
داور ۲:	دکتر احسان سامانی	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر خلیل حکیمی فر	

تقدیم به:

ذاتی که مرا از عدم به وجود آورد و بعد از این زندگی مختصر میمیراند و دوباره بعد از موت زنده ام کرده و از اعمال حساب می گیرد ، ذاتی که همه نعمت ها از اوست و همه ستایش ها به او برمی گردد . ذاتی که در هر لحظه مرا حفاظت نموده و نگهبان من است خدایی که خالق و مالک و رازق من بوده و نفع و نقصان ، بیماری و شفا ، عزت و ذلت ، امیری و فقیری همه و همه ، فقط و فقط از جانب او بوده و از اسباب بدون اذن و اراده او هیچ چیزی نمی شود . او برای انجام هیچ کاری به هیچ چیز و هیچ کس محتاج نبوده و هر اتفاقی در این کائنات قبلاً رخ داده و حالا در حال انجام است و آنچه که در آینده اتفاق می افتد همه و همه از طرف اوست ، ذاتی که محبوب و مقصود من بوده و در تمام زندگی برای رسیدن به او در تلاشم . الله جل جلاله

سپاسگزاری

با تقدیر و تشکر از الله عز و جل که تمام توفیقات از او است

چکیده

این نوشتار با عنوان بررسی مجازات اعدام مرتد در اسلام با نگاهی بر آزادی عقیده و بیان در منشور حقوق بشر شکل گرفته است و در ضرورت انتخاب این موضوع باید گفت: با توجه به این که یکی از شبهاتی که علیه اسلام مطرح شده مسئله تناقض مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان علی الخصوص بعد از تصویب منشور جهانی حقوق بشر بوده است که این پژوهش در واقع کنشی در مقابل این شبهه ولی نه از زاویه تطبیق آزادی عقیده و بیان مذکور در منشور حقوق بشر، بلکه از این زاویه که آزادی عقیده و بیان و مجازات مرتد به عنوان دو حکم در اسلام بوده و چون که از یک منبع هستند پس همدیگر تعارضی ندارند و اگر تعارضی هست ظاهری بوده واقعی نیست و تلاش ما در جهت حل تعارض ظاهری بین دو حکم شرعی می باشد. و بر تطابق آزادی عقیده در اسلام با آزادی عقیده در منشور حقوق بشر نه اصرار داشته و نه از عدم تطابق شان باکی داشته ایم. روش تحقیق ما در این پژوهش به شیوه توصیفی تحلیلی است. با توجه به سوال اصلی که مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان مذکور در مواد ۱۸ و ۱۹ منشور حقوق بشر چه منافاتی دارد؟ فرضیه اصلی پژوهش که بیان می دارد مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان از حیث اطلاق و تقييد منافات دارد. با توجه به نتایج تحقیق نشان می دهد که مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان از حیث اطلاق و تقييد منافات دارد. همچنین به نظر می رسد آزادی عقیده و بیان مطرح در اسلام با آزادی عقیده و بیان مذکور در منشور حقوق بشر چالش مبنایی دارد. و همچنین نتایج تحقیقات نشان می دهد شارع هر مرتدی که که شرایط اجرای حد در او یافت بشود را محارب فرض کرده و او را قابل مجازات می داند و مذاهب خمس در مجازات مرتد از آیات و روایات واحدی استناد نموده اند به همین خاطر اختلاف چندانی در آنها مشاهده نمی شود.

کلمات کلیدی: ارتداد، اعدام، آزادی عقیده، بیان، حقوق بشر

فهرست مطالب

صفحه

۹	فصل اول: کلیات	
۱۰	۲-۱- مقدمه	
۱۲	۱-۲- بیان مسئله.....	
۱۳	۱-۳- سئوالات تحقیق.....	
۱۳	۱-۴- پیشینه تحقیق.....	
۱۵	۱-۵- فرضیه های تحقیق.....	
۱۶	۱-۶- اهداف تحقیق.....	
۱۷	فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری تحقیق	
۱۸	۲-۱- مفهوم شناسی ارتداد.....	
۱۸	۲-۱-۱- ارتداد در لغت	
۱۹	۲-۱-۲- ارتداد در قرآن	
۱۹	۲-۱-۳- ارتداد در روایات	
۲۰	۲-۱-۴- ارتداد در عبارت فقهاء.....	
۲۰	۲-۲- ارتداد در اصطلاح.....	
۲۰	۲-۳- ارکان و شرایط ارتداد.....	
۲۱	۲-۴- مصادیق مرتد.....	
۲۱	۲-۴-۱- حنابله.....	
۲۲	۲-۴-۲- امامیه.....	
۲۲	۲-۵- مهدور الدم.....	
۲۳	۲-۵-۱- مصادیق مهدور الدم.....	
۲۳	۲-۵-۱-۱- ساب النبی.....	
۲۳	۲-۵-۱-۱-۱- استتابه ساب النبی.....	
۲۷	۲-۵-۱-۲- زندیق.....	
۲۸	۲-۵-۱-۳- ساحر.....	
۳۰	۲-۵-۱-۴- قاتل.....	
۳۰	۲-۵-۱-۵- زانی.....	
۳۱	۲-۵-۱-۶- محارب.....	

۳۱	..... ۱-۶-۵-۲- مجازات محارب در قرآن.....
۳۱	..... ۲-۶-۵-۲- مجازات محارب در روایات.....
۳۱	..... ۳-۶-۵-۲- مجازات محارب در کتب فقهی.....
۳۲	..... ۶-۲- مبانی مجازات مرتد.....
۳۲	..... ۱-۶-۲- مجازات مرتد در قرآن.....
۳۲	..... ۱-۶-۲- آیاتی که بر مجازات مرتد دلالت دارند.....
۳۲	..... ۲-۶-۲- مجازات مرتد در روایات و احادیث.....
۳۳	..... ۱-۶-۲- بررسی سند حدیث «من بدل دینه».....
۳۴	..... ۲-۶-۲- بررسی سایر طرق حدیث.....
۳۴	..... ۳-۶-۲- تشریح متن حدیث.....
۳۷	..... ۳-۶-۲- بررسی روایات امامیه.....
۳۸	..... ۴-۶-۲- تاریخچه مجازات مرتد.....
۳۸	..... ۱-۶-۴- مجازات مرتد در زمان پیامبر.....
۳۹	..... ۲-۶-۴- مجازات مرتد در زمان خلفای راشدین.....
۳۹	..... ۱-۶-۴-۲- بررسی منابع و مراجع زمان ردت.....
۴۲	..... ۲-۶-۴-۲- بررسی دلایل ارتداد.....
۴۲	..... ۳-۶-۴-۲- مراکز مرتدین.....
۴۵	..... ۴-۶-۴-۲- انتشار و گسترش ارتداد.....
۴۶	..... ۵-۶-۴-۲- سرکوب مرتدین.....
۴۸	..... ۳-۶-۴-۲- مجازات مرتد در دوره پس از خلفای راشدین.....
۴۸	..... ۷-۲- فلسفه مجازات مرتد.....
۴۸	..... ۱-۷-۲- وجود صفت محاربه در مرتد.....
۴۸	..... ۲-۷-۲- تشویش اذهان عمومی.....
۴۹	..... ۳-۷-۲- اقدام علیه امنیت جامعه اسلامی.....
۴۹	..... ۴-۷-۲- وهن در اعتقادات جامعه اسلامی.....
۵۰	..... ۸-۲- مفهوم آزادی.....
۵۰	..... ۱-۸-۲- آزادی مطلق یا مشروط.....
۵۱	..... ۲-۸-۲- مفهوم آزادی در غرب.....
۵۲	..... ۳-۸-۲- مفهوم آزادی در اسلام.....
۵۲	..... ۱-۸-۳- آزادی عقیده در قرآن.....
۵۲	..... ۲-۸-۳- نظر مفسرین در تفسیر و تبیین آیه «لا إكراه فی الدین».....
۶۵	..... ۳-۸-۳- نتیجه گیری از اقوال مفسرین.....
۶۷	..... فصل سوم: مناقشات وارد بر مجازات مرتد در اسلام و آزادی عقیده.....
۶۸	..... ۱-۳- مقدمه.....

۶۸	.....۳-۲- فلسفه ادای جزیه و خراج در اسلام.
۶۸	.....۳-۳- مجازات مرتد و آزادی عقیده.
۷۳	.....۳-۴- حکم جهاد در اسلام و آزادی عقیده.
۷۴	.....۳-۵- مجازات مرتد.
۷۵	.....۳-۵-۱- احناف.
۷۵	.....۳-۵-۲- امامیه.
۷۶	.....۳-۶- مواردی که در آنها مرتد کشته نمی شود.
۷۶	.....۳-۷- جنایت علیه مرتد.
۷۷	.....۳-۷-۱- احناف.
۷۷	.....۳-۷-۲- امامیه.
۷۷	.....۳-۸- شرایط کشتن مرتد.
۷۸	.....۳-۹- مجازات زن مرتده.
۷۸	.....۳-۹-۱- احناف.
۷۹	.....۳-۹-۲- امامیه.
۷۹	.....۳-۱۰- مجازات زن مرتده ساحره.
۷۹	.....۳-۱۱- ارتداد خنثی مشکل.
۸۰	.....۳-۱۲- قاتل زن مرتده (جنایت علیه زن مرتد).
۸۰	.....۳-۱۲-۱- احناف.
۸۰	.....۳-۱۳- ارتداد کودک.
۸۱	.....۳-۱۳-۱- احناف.
۸۲	.....۳-۱۳-۲- امامیه.
۸۲	.....۳-۱۴- طریقه اسلام آوردن مرتد.
۸۳	.....۳-۱۵- استتابة مرتد.
۸۴	.....۳-۱۵-۱- احناف.
۸۴	.....۳-۱۵-۲- امامیه.
۸۴	.....۳-۱۶- میراث مرتد.
۸۵	.....۳-۱۶-۱- احناف.
۸۵	.....۳-۱۶-۲- امامیه.
۸۵	.....۳-۱۷- ملکیت مرتد نسبت به اموالش.
۸۷	.....۳-۱۸- سایر تصرفات مرتد.
۸۸	.....۳-۱۹- دیون مرتد.
۸۹	.....۳-۲۰- جنایت مرتد بر دیگری.
۸۹	.....۳-۲۰-۱- احناف.
۹۰	.....۳-۲۰-۲- امامیه.

۹۱	..... فصل چهارم: نتیجه گیری، پیشنهادات و فهرست منابع
۹۲	..... ۴-۱- نتیجه گیری
۹۳	..... ۴-۲- پیشنهادات
۹۴	..... ۴-۳- فهرست منابع

فصل اول

کلیات

ارتداد در لغت به معنای رجوع و در اصطلاح به معنای رجوع از اسلام است. اگر چه در تعیین قلمرو مصادیق مرتد و مجازات آن بین مذاهب پنج گانه اتفاق نظر وجود ندارد ولی من حیث المجموع برای مرتد مجازات سنگینی در نظر گرفته شده است در مذهب امامیه بین مجازات مرتد فطری و ملی و زن و مرد تفاوت قایل اند اما در مذاهب اربعه اهل سنت تفاوتی در مجازات مرتد فطری و ملی به نظر نمی آید از منظر اهل سنت مرتد چه ملی باشد و چه فطری استتابه می شود و در صورت عدم توبه مجازات می شود ولی بنا بر نظر مشهور فقهای امامیه فقط مرتد ملی استتابه می شود و به مرتد فطری فرصت استتابه داده نشده به مجرد ارتداد مجازات بر او اجرا می شود در مذهب امامیه مجازات زن مرتد حبس ابد است تا دوباره به اسلام برگردد یا در زندان بمیرد و از مذاهب چهار گانه اهل سنت حنفیه همین نظر را دارند ولی آن چه از ائمه سه مذهب دیگر منقول است عدم تفاوت زن و مرد در مجازات است.

از طرفی در قرآن به آزادی عقیده و بیان تاکید شده و از ادبیات قرآنی عدم جبر در اعتقادات فهمیده می شود و به انسان به عنوان موجودی صاحب اختیار در اندیشه، اعتقاد، رفتار، حرکات و سکنتات و به عنوان موجودی مستقل در اعتقادات و اعمال نگریسته شده و اگر چه در قرآن به عنوان کتاب راهنما بعضی از اعتقادات و اعمال خوب و نجات بخش معرفی شده و بعضی از اعمال و اعتقادات بد و مهلک یاد شده ولی قضاوت و انتخاب نهایی به خود انسان واگذار شده است. و انبیاء هم وظیفه ای جز تبلیغ، تبشیر و انذار نداشته اند.

و اصلاً جبر و تحمیل، با فلسفه زندگانی دنیا که از منظر قرآن محل آزمایش و امتحان و زندگانی آخرت محل پاداش و سزا است منافات دارد زیرا ابتلا و امتحان زمانی محقق می شود که فرد حداقل بین دو گزینه حق انتخاب داشته باشد زمانی که حق انتخابی نباشد مجازات و پاداش هم بی معنا جلوه گر می شود.

و عقیده هر فرد یک امر درونی بوده و از حیثه شمول تحمیل خارج و هیچ کس بر عقیده دیگری تسلط ندارد تا یک عقیده ای را به زور بر او تحمیل کند و تحمیل عقاید خویش بر دیگران در قرآن از صفات فراعنه، مستکبرین و ظالمان یاد شده که فقط عقیده خویش را درست فهمیده و در صدد تحمیل آن به دیگران بوده اند و از منظر قرآنی مردود است.

و از جهتی با رخ دادن جنگ های جهانی اول و دوم و پریشانی نخبگان و دلسوزان جامعه جهانی و تلاش آنها در راستای جلوگیری از بوجود آمدن چنین اتفاق ناگوار دیگری که نتیجه اش تشکیل سازمان ملل متحد برای

حل و فصل منازعات و حل اختلافات جهانی و جلوگیری از جنگ بود تشکیل و کمیسیون حقوق بشر آن هم تاسیس شد که این کمیسیون در سال ۱۹۴۸ اقدام به نشر اعلامیه جهانی حقوق بشر نموده و کشورهای جهان را توصیه به رعایت آن و تنظیم قوانین داخلی در راستای آن نمود و در بندهای ۱۸ و ۱۹ این اعلامیه به حق انتخاب دین و آزادی مذهبی اشاره شده و از کشورهای جهان هم خواسته شده در تامین آزادی مذهبی شهروندان خویش تلاش کنند و با نظر بر این نکته که قوانین کشورهای اسلامی مبتنی بر قانون و شریعت اسلام است و یکی از احکام شرعی مجازات مرتد است و از نکات بحث بر انگیز منشور حقوق بشر آزادی افراد در تغییر دین بود توجه به شرایط امروزی که با پیشرفت علم و وسایل ارتباط جمعی که هر اتفاقی را که در یک گوشه دنیا بیفتد به صورت آنلاین و صوتی و تصویری در تمام دنیا آن رخداد قابل رصد است و هیچ اتفاقی در دنیا از منظر جهانیان قابل سانسور نیست. و اگر کشوری یکی از حقوق بنیادین بشر را که در منشور مذکور است زیر پا بکند با واکنش جامعه جهانی به عنوان ناقض حقوق بشر روبرو شده که تبعات سنگین آن در شرایط و اوضاع و احوال امروزی که بدون از تعامل با جامعه جهانی پیشرفت در هیچ امری علی الخصوص اقتصادی

متصور نبوده و حتی نادر است و مجازات مرتد در یک نگاه سطحی و ظاهری با آزادی عقیده و بیان در تضاد است. ولی با تعمق و تدبر بیشتر به نظر می رسد مجازات مرتد بیشتر یک مقوله اجتماعی می باشد تا یک مقوله اعتقادی و مجازات مرتد بیشتر به خاطر خطری است که مرتد برای اجتماع مسلمین دارد و باعث برهم زدن نظم اجتماعی جامعه می شود نه بخاطر صرف داشتن اعتقاد خاص و یا رویگردانی از عقیده اسلامی ولی بواعث و علل مجازات اعدام هر چیزی باشد نتیجه اش این است که مرتد از منظر شریعت اسلام با رعایت شرایط و قیود لازم هم در مرحله اثبات و هم در مرحله اجرای حکم قابل مجازات بوده و این حکم قابل تشکیک و تغییر نیست. و بر مسلمانان هم لازم نیست قوانین موضوعه غربی را وحی منزل دانسته و در صدق باشند به هر صورت که شده احکام شریعت اسلامی را بر اساس مبانی قوانین موضوعه غرب توجیه کنند و اگر قابل توجیه نبودند آنها را تاویل بکنند. چون با توجه به این که از نظر اسلام که خود را دین و آیین نجات بخش برای تمام بشریت می داند اگر سایر جهانیان قوانین خود را بر مبانی اسلام پی ریزی نمی کنند و ما مسلمانان نمی توانیم آنها را بر این امر مجاب بکنیم حداقل اش آن است که در بالا ذکر شد. ولی نکته قابل ذکر در اینجا دریافت حکم است که آیا واقعا و حقیقتا حکم خدا در این مسئله همین است یا نه؟ که با رعایت قوانین استخراج و استنباط حکم مجال بحث برای اهل فن وجود دارد.

۲-۱- بیان مسئله

اگر چه در مرحله انتخاب دین در اسلام هیچ کس اجبار نمی شود و هر کسی در ورود به دین اسلام مختار است. ولی کسی که وارد دین اسلام شد نمی تواند از آن خارج بشود که خروج از دین اسلام به اصطلاح ارتداد تعبیر می شود. و تفاوت آزادی عقیده در اسلام با آزادی عقیده در منشور حقوق بشر در همین نکته است که در منشور حقوق بشر هر کسی مختار است دین خود را تغییر بدهد و آزاد است هر دینی را انتخاب بکند و در اسلام هم تغییر سایر ادیان و خروج از سایر ادیان و ورود به دین اسلام نه این که آزاد است بلکه مستحسن بوده و به آن دعوت داده می شود. ولی تغییر دین اسلام و خارج شدن از دین اسلام و ورود به سایر ادیان مجازات سنگینی دارد. و تفاوت اصلی در همین نکته است. اگر چه ما قوانین وضعی موجود در منشور حقوق بشر را وحی منزل ندانسته و در صدد آن هم نیستیم که حتما و حتما قوانین اسلام را مطابق نظریات و مبانی حقوق بشر غرب توجیه و در صورت عدم توجیه تاویل بکنیم ولی به نظر می رسد مجازات اعدام مرتد یا همان مجازات خروج از دین اسلام ربطی به آزادی عقیده و اندیشه نداشته و اصلا یک مقوله اجتماعی است تا یک مقوله فکری زیرا مرتد با ارتدادش احساسات دینی جامعه را جریحه دار نموده و در صدد تخریب بنیان های فکری

جامعه بر آمده و به نوعی در محاربه با نظام اسلامی است. و اگر چه بعضی ها بر این باورند که فقط مرتد محارب اعدام می شود ولی ما معتقدیم چون که در اعدام مرتد نص صریح آمده است و اعدام مرتد با نص ثابت شده است هر نوع مرتدی را در بر می گیرد و در واقع شارع مرتد را محارب فرض کرده است و احکام الهی اگر چه دارای اسرار و حکمت هایی هستند ولی از درک همه آنها ما عاجز هستیم و عمل بر احکام هم متوقف بر دانستن حکمت ها نیست بلکه عمل بر احکام شرعی تعبدا می باشد. و در منشور حقوق بشر سرکوب شورشگران و مخلین نظم جامعه نه این که منع نشده بلکه بدان توصیه هم شده است. و به نظر می رسد اصل مجازات مرتد در محارب بودن اش است گویا شارع هر کسی که مرتکب ارتداد بشود محارب فرض کرده است و ارتداد و محارب بودن را لازم و ملزوم قرار داده است. و به همین خاطر از نظر فقه حنفیه و امامیه فقط مرتد مرد قابل مجازات اعدام است و مرتد زن اگر چه حبس می شود ولی اعدام نمی شود. و در تعلیل آن فقهای حنفیه به همین نکته اشاره کرده اند که در زن قدرت محاربه نیست. و در مردان قدرت محاربه است.

۳-۱- سوالات تحقیق

سوال اصلی

۱- مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان مذکور در مواد ۱۸ و ۱۹ منشور حقوق بشر سازمان ملل چه

منافاتی دارد؟

سوالات فرعی

۱- کیفر مرتد تحت عنوان کدام نوع از مجازاتها، قابل توجیه می باشد؟

۲- اعمال مجازات مرتد با احراز چه شرایطی صورت می گیرد؟

۳- مصادیق مرتد و شرایط اجرای حکم ارتداد کدام است؟

۴-۱- پیشینه تحقیق

با توجه به این که یکی از شبهاتی که علیه اسلام مطرح شده مسئله تناقض مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان علی الخصوص بعد از تصویب منشور جهانی حقوق بشر بوده است مقالات و پژوهش های فراوانی در این زمینه نوشته شده من جمله:

۱- پژوهشی توسط حسنعلی معدنی و سید محمد رضا (۱۳۸۵) تحت عنوان «ارتداد و احکام آن با رویکردی

به مبانی آزادی عقیده در اسلام» انجام شده است. پژوهشگران در این پژوهش بیان می دارند، بهترین تبیین

و توجیه آن است که اصل آزادی عقیده اقتضاء می کند فرد بتواند بدون بیم از هر گونه تعرض و تهدید بر مبنای عقیده منتخب خود در حیطه حریم شخصی و آزادی فردی عمل و رفتار کند، اما چنان چه کردار و عملکرد او در محدوده عقیده شخصی خود بهانه ای برای اضرار به عموم و تخریب و وهن ارزش های اجتماع و اخلال در نظام و امنیت اجتماعی و اعتقادی جامعه باشد، تعقیب و مجازات مرتد نه به صرف تغییر عقیده، بلکه بخاطر رفتار خطرناک و همراه با توطئه او، به استناد مقرراتی که در ابتدا و به هنگام پذیرش ارادی و آزادانه اسلام، از آن مطلع بوده و خود را مقید و ملتزم به آن دانسته امری منطقی و مورد تحسین هر نفس سلیم و عاری از تعصب و غرض است. و به نظر می رسد قدر متیقن مدلول مجازات مرتد فردی است که پس از تغییر عقیده نسبت به اسلام و علیرغم روشنگری های صورت پذیرفته از طرف جامعه، و با اعمال و رفتار خویش خود را در جایگاه فردی خطرناک برای اسلام قرار داده است.

۲- پژوهشی تحت عنوان «اسلام و مجازات مرتد» توسط ابراهیمی ورکیانی در سال ۱۳۹۴ انجام شده پژوهشگر در این پژوهش به این نتیجه رسیده است که موضع اسلام در برابر مرتد و جریمه ارتداد نیز یکی از برجسته ترین و پر افتخارترین اصل حقوقی و سیاسی در ادیان الهی به شمار می آید و کمترین تعارضی با اندیشه اصلاحی در لایحه جهانی حقوق بشر و جز آن ندارد چه این که در منشور حقوق ملل متحد نیز دفاع از کیان اجتماعی و سرکوب آشوبگران منع نشده و بلکه بدان توصیه هم شده است بنابراین، فرمان تعقیب آشوبگران داخلی و یا خارجی که به صورت محارب با نظام اسلامی مبارزه می کنند امری طبیعی است.

۳- رحیمی مرتضی (۱۳۷۹) در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه تطبیقی در زمینه ارتداد و احکام و آثار آن» بیان می دارد هر چند افراد در انتخاب دین آزاد هستند ولی این دلیل نمی شود که پس از انتخاب دین، برای کنار گذاشتن و تغییر آن آزاد باشد، چون آزادی در ارتداد و تغییر کیش و آیین مشکلاتی برای اسلام و پیروانش پدید می آورد.

۴- کبریا علی محمدیان، در پژوهشی تحت عنوان «شک و شبهه از دیدگاه مذاهب اسلامی» به این نتیجه رسیده است که علت اصلی مجازات نمی تواند صرف تغییر عقیده باشد بلکه ممکن است دلیل مجازات به سبب پی آمدهای سوء آن باشد و عدم پیشگیری از آن باعث سست شدن و یا از بین رفتن دین خواهد شد.

۴- احمد فلاحی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «واکاوی جرم انگاری ارتداد» بیان می کند باید گفت که صرف ارتداد، موجب مجازات دنیوی نبوده بلکه در صورتی است که همراه با دیگر رفتارها چون محاربه باشد.

۵- امینی جهاندار(۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان « مجازات ارتداد حد یا تعزیر» بیان می دارد با توجه به مسئله آزادی عقیده که اسلام آن را به رسمیت شناخته و نصوص فراوانی در تایید آن وجود دارد مرتدی که ارتدادش را آشکار نمی کند و امنیت جامعه را به بحران و جنجال نمی کشاند مرتکب جرمی نشده و بنابراین مجازاتی هم نخواهد داشت، اما اگر ارتدادش از بعد شخصی خارج شود و یا فراتر نهد و به هدف دعوت به سوی الحاد و بی دینی صورت گیرد در این حالت نوعی دشمنی با نظام عمومی در جامعه اسلامی و مقابله با بنیادهای اساسی در این نظام است که در این صورت حکومت اسلامی به منظور پاسداری از عقیده و حفاظت از تشکیلات نظام، ارتداد را جرم دانسته و مجازات تعزیری برای آن در نظر خواهد گرفت.

۶- سالارزایی امیر حمزه (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان « بررسی ماهیت و حکم قضایی ارتداد» بیان می دارد ظواهر آیات مبنی بر آزادی اندیشه و نیز عقل و بنای عقلا و اقتضای عصر حاضر، حکم ارتداد را محدود به موارد بسیار اندک و آن هم در موارد مقرون به جحد و عناد و سوء نیت منحصر می کند.

محققین در تحقیقات خویش به نتایج مشابهی رسیده اند که از فحوای کلام شان این نکته قابل استنباط است که صرف ارتداد باعث مجازات مرتد نیست بلکه آن چیزی که باعث مجازات مرتد است عوامل دیگری که مربوط به نظم عمومی و اختلال در نظم جامعه، تشویش‌آذهان عمومی خیانت به نظام اسلامی و در نهایت محاربه است می باشد.

از حیث تفاوت باید عرض نمود که محققین فوق بیشتر در تحقیقات شان تلاش داشتند که مجازات اعدام مرتد را منحصر به مرتد محارب کنند ولی از نظر ما اگر چه علت غایی حکم اعدام مرتد به محارب بودن اش بر می گردد ولی شارع هر مرتدی که شرایط اجرای حکم در او یافت بشود محارب فرض می کند از جمله اقرار به کفر، یا تبلیغ کفر و اهانت به مقدسات اسلامی من جمله سب النبی که از موارد ارتداد است و مرتدی که قلبا کافر باشد و تبلیغ نکند و اقدام به اهانت به مقدسات و تشکیک مبانی اسلامی نکند اگر چه شرعا کافر شده است ولی مجازات نمی شود و خود یافت شدن شرایط اجرای حد که تا حدودی احرازشان به سادگی ممکن نیست خود دلیل بر محارب بودن است. تفاوت دیگر تلاش برای تبیین قلمرو مصادیق مرتد و تلاش در تبیین حد یا تعزیر بودن مجازات مرتد است که در این رساله ضمن بحث اصلی مورد مناقشه قرار می گیرند که دو نکته فوق در تحقیقات پیشین به صورت کامل به نظر بنده نیامد.

۵-۱- فرضیه های تحقیق

فرضیه اصلی

به نظر می رسد مجازات اعدام مرتد با آزادی عقیده و بیان از حیث اطلاق و تقیید منافات دارد و مجازات اعدام مرتد بیشتر یک مقوله اجتماعی است تا یک مقوله فکری.

فرضیه فرعی

الف: به نظر می رسد صرف تغییر عقیده عامل مجازات اعدام مرتد نیست بلکه عوامل دیگری علت اصلی مجازات اعدام مرتد است که در اثر ارتداد بوجود می آیند و ارتداد عامل ظاهری است نه عامل واقعی.

ب: به نظر می رسد صرف ارتداد تا زمانی که ابراز و اظهار نشود و باعث آشفتگی فکری جامعه نشود باعث مجازات نیست.

ج: به نظر می رسد عامل اصلی مجازات محاربه با نظام اسلامی و جریحه دار کردن افکار و احساسات جامعه و ایجاد تشکیک در بنیان های فکری و اعتقادی جامعه بوده و در واقع واکنش جامعه در مقابل این ناهنجاری در دفاع از خود است.

۶-۱- اهداف تحقیق

هدف اصلی

تبیین نوع و شرایط مجازات اعدام مرتد در اسلام

هدف های فرعی

الف: تبیین قلمرو مصادیق مرتد در مذاهب پنج گانه

ب: بیان شرایط اجرای مجازات ارتداد

ج: تبیین حد یا تعزیر بودن ارتداد